

KORZYSTANIE Z CUDZEJ TWÓRCZOŚCI

Piotr Majchrzak
Radca Prawny
Kancelaria POSADZY

Naruszanie praw autorskich może prowadzić do konsekwencji określonych w powszechnie obowiązujących przepisach prawa. Szczególnie interesujące są jednak pewne sytuacje wyjątkowe, w których osoba trzecia może korzystać z czyjejs twórczości bez stosownej zgody czy nawet wiedzy autora.

Powszechność informacji w erze internetu umożliwia nam dostęp do praktycznie niczym nieograniczonych zasobów wiedzy, działalności różnych podmiotów oraz ich twórczości. Zasoby te dostępne są zarówno dla osób prowadzących działalność gospodarczą, będących aktywnymi przedsiębiorcami, jak również dla przeciętnego konsumenta. W skład wskazanych zasobów wchodzi niezliczone wytwory twórczej działalności różnych osób, takie jak fotografie, utwory muzyczne, ale również projekty budowlane lub architektoniczne czy też wizualizacje efektów prac architektów, które zbiorczo nazwać można utworami. Samo udostępnienie wskazanych utworów w przestrzeni publicznej nie powoduje samoczynnego pozbawienia nikogo autorstwa utworu, jak i nie ogranicza wykonywania praw z tym związanych. Autorowi przysługują szereg uprawnień, które podzielić można na autorskie prawa osobiste i autorskie prawa majątkowe (ich zakres i sposób wykonywania będzie omawiany w kolejnych artykułach niniejszego cyklu). Naruszenie tych praw może prowadzić, rzecz jasna, do konsekwencji określonych w powszechnie obowiązujących przepisach prawa. Szczególnie interesujące są jednak pewne sytuacje wyjątkowe, w których osoba trzecia może korzystać z czyjejs twórczości bez stosownej zgody czy nawet wiedzy autora.

Dozwolony użytek

Najczęściej realizowanym uprawnieniem pozwalającym na bezpłatne korzystanie z cudzych utworów jest tzw. dozwolony użytek. Pojęcie to definiuje ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dozwolonym użytkowaniem jest ograniczenie wyłączności autora do jego utworu, na skutek którego osoby trzecie mogą wykorzystywać nieodpłatnie element twórczości po jego uprzednim rozpowszechnieniu. Powyższe oznacza tyle, że nawet jeśli danej osobie nie przysługują prawa do konkretnego utworu, to i tak może ona bezpiecznie i bezpłatnie z niego korzystać – pod warunkiem spełnie-

nia kilku przesłanek. Po pierwsze: utwór musi być już rozpowszechniony, czyli udostępniony za zezwoleniem twórcy niezależnie od tego, czy udostępnienie nastąpiło za pomocą internetu, prasy czy telewizji. Po drugie: z utworu można korzystać wyłącznie w celach niekomercyjnych dla użytku osobistego, a po trzecie: korzystanie z takiego utworu musi być bezpłatne.

Dozwolony użytek dzieli się na dwie kategorie, a mianowicie: użytek prywatny i użytek publiczny. W zakresie dozwolonego użytku prywatnego jest możliwe nieodpłatne korzystanie z pojedynczego egzemplarza utworu dla własnych potrzeb. Zakres podmiotowy tego uprawnienia zamyka się w kręgu osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub w stosunku towarzyskim. Ten rodzaj dozwolonego użytku nie ma zastosowania do osób prawnych, ich organów, w skład których wchodzi osoby fizyczne, oraz tzw. ułomnych osób prawnych.

Instytucja dozwolonego użytku, niezależnie czy prywatnego, czy publicznego, nie ma zastosowania do wykorzystania przed organami administracji publicznej w celu uzyskania np. pozwolenia na budowę określonego obiektu i budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego.

Dozwolony użytek publiczny pozwala natomiast na nieodpłatne korzystanie z rozpowszechnionego już utworu w sposób umożliwiający udostępnianie go nieograniczonej publiczności. Obejmuje on głównie działalność dydaktyczną i naukową, działalność bibliotek, szkół, archiwów, cytaty, prawo przedruku, architektury, pomniki i wystawy. Przykładem takiego dozwolo-

nego użytku publicznego jest projekcja filmu na lekcji w szkole.

Należy jednak podkreślić, iż instytucja dozwolonego użytku, niezależnie czy prywatnego, czy publicznego, nie ma zastosowania do wykorzystania przed organami administracji publicznej w celu uzyskania np. pozwolenia na budowę określonego obiektu i budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego. Takie wyłączenie uzasadnia się szczególną wartością ekonomiczną eksploatacji utworu w formie budowli. Wyłączenie to nie obejmuje jednak innych niż budowanie form korzystania z tego typu utworów.

Utwór inspirowany i utwór zależny

Od przedstawionego dozwolonego użytku należy odróżnić inspirację innym utworem. Można stwierdzić lakonicznie, że „wszystko już zostało stworzone” i zapewne jest w tym stwierdzeniu sporo racji. Trudno wyobrazić sobie wynalazek niekorzystający w ogóle z jakichkolwiek wcześniej wymyślonych elementów, tak samo trudno przełożyć to na działalność autorską. Dlatego obecnie przeważającym rodzajem twórczości jest tzw. utwór inspirowany, czyli taki, w którym po twórczym przetworzeniu elementów dzieła pierwotnego, o charakterze utworu inspirowanego decydują jego własne, indywidualne elementy (Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 1972 r., I CR 104/72). Jest on zatem samoistnym utworem, posiadającym cechy osobistej twórczości artysty, a inspiracja innym dziełem jest tylko natchnieniem i stymulacją do jego stworzenia. Utwór inspirowany nie zawiera fragmentów innego dzieła i opiera się wyłącznie na elementach niechronionych, takich jak pomysł czy styl. Jest dziełem samodzielnym, a jego autorowi przysługują do niego wszelkie prawa, którymi może swobodnie rozporządzać.

Utwór zależny może składać się z fragmentu utworu pierwotnego, fragmentów kilku utworów pierwotnych oraz elementów o charakterze twórczym, inkorporowanych do nowego dzieła w dowolnej konfiguracji.

Zupełnie innym przejawem działalności twórczej jest utwór zależny, nazywany niekiedy opracowaniem. Charakteryzuje się on tym, że powstaje w związku lub jest oparty na cudzym dziele, zwanym utworem pierwotnym. Utwór zależny może składać się z fragmentu utworu pierwotnego, fragmentów kilku utworów pierwotnych oraz elementów o charakterze twórczym, inkorporowanych do nowego dzieła w dowolnej konfiguracji. Ważne jest, aby części zaczerpnięte z utworu pierwotnego były twórcze i oryginalne, a wprowadzone zmiany – rzeczywiste. O ile twórca utworu zależnego może być niezależnym autorem, o tyle już do wykonywania swoich praw, w tym korzystania i rozporządzania utworem zależnym, niezbędna jest zgoda twórcy utworu pierwotnego, udzielona w dowolny sposób poprzez jednostronne oświadczenie twórcy utworu pierwotnego lub stosowną umowę.

Plagiat i jego rodzaje

Korzystanie z utworu bez zgody jego twórcy i w sytuacji, gdy nie występują powyżej opisane wyjątki, może

skutkować działaniem powszechnie nazywanym plagiatem. Samo pojęcie nie występuje w polskim porządku prawnym, jednak jego istotę wyraża art. 115 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, stanowiący, że kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3.

Plagiaty dzielą się na jawne, polegające na skopiowaniu elementów cudzego utworu do własnego w niezmięnionej postaci w całości lub części oraz plagiaty ukryte, w których przejmuje się autorstwo cudzego utworu lub jego części poprzez włączenie do własnego dzieła, w szczególności poprzez powtórzenie go w zmodyfikowanej formie z zachowaniem dotychczasowego znaczenia. Ten drugi rodzaj plagiatów jest szczególnie trudny do stwierdzenia, ponieważ jego zarzut pojawia się zazwyczaj w sprawach, w których sam fakt wystąpienia plagiatu jest dosyć wątpliwy z uwagi na to, że utwory mocno się od siebie różnią, a jedynie pewne elementy mogą pozostawać zbieżne.

Plagiaty dzielą się na jawne, polegające na skopiowaniu elementów cudzego utworu do własnego w niezmięnionej postaci w całości lub części oraz plagiaty ukryte, w których przejmuje się autorstwo cudzego utworu lub jego części poprzez włączenie do własnego dzieła, w szczególności poprzez powtórzenie go w zmodyfikowanej formie z zachowaniem dotychczasowego znaczenia.

Innym podziałem plagiatów jest podział na plagiaty całościowe (gdy plagiator przypisuje sobie autorstwo całego cudzego projektu) i na częściowe (gdy istnieje możliwość przypisania autorstwa tylko określonej części cudzego dzieła). Drugi rodzaj występuje najczęściej przy dziełach strukturalnie złożonych, np. rozbudowanych przedsięwzięciach, na które składa się wiele odrębnych projektów. Wykorzystanie plagiatu jest działaniem naruszającym prawa i interesy autora, którego utwór jest wykorzystywany. Jak wskazano powyżej, działanie takie może skutkować odpowiedzialnością karną podmiotu naruszającego cudzą twórczość, ale może również rodzić roszczenia o charakterze cywilnym o naruszenie autorskich praw majątkowych lub osobistych.

Kancelaria POSADZY
p.posadzy@kancelariaposadzy.pl
+ 48 61 851 92 83
+48 533 012 344